

LBRIS

We know
books

ALINA BĂRGĂOANU

NE-PACEA INFORMAȚIONALĂ

Cine pierde și cine câștigă
în epoca hiperconectivității?

TRITONIC

Tritonic Books

București – 2024

Cuprins

• Noua ordine informațională	9
• Fake-it-oceația și infrastructura ei tehnologică	20
• Războaiele virale – noua realitate a secolului digital	25
• Asaltul asupra realității. Inteligență Artificială vs căruțe trase de măgăruși	31
• Huawei – un fel de Nord Stream 2 al tehnologiei 5G	36
• Suntem pregătiți pentru a începe o discuție despre reglementarea mediului digital?	42
• Infodemia de Coronavirus. Click-uri, like-uri și hashtag-uri	48
• #Fakenews în vremea Coronavirusului	52
• Cum se va schimba lumea după pandemia de Coronavirus? #Distribuiți masiv!	61
• Generația liderilor fulg-de-nea	66
• Câteva Corei de Sud și foarte multe Italii	72
• Contagiune, viralitate și psihoză în vremuri de pandemie	77
• Virusul neîncrederii	81
• Pandemia de suspiciune	85
• Anotimpurile vrajbei noastre	91
• Nisipurile mișcătoare ale realității	95
• Trump vs Twitter? O săptămână cât un deceniu	101

- Trump vs Twitter. Mai puțin despre „Trump” și mai mult despre „Twitter” 108
- Libertatea de exprimare? Ok: a jurnaliștilor? A trollilor? A boților? .. 115
- Cum va ieși România din pandemie? Cum a intrat 121
- Suveranitatea tehnologică a UE – un vis imposibil? 127
- TikTok. Putere și tehnologie 132
- Ce știe Google și nu știm noi despre starea de spirit față de Coronavirus 139
- Precum bancnotele false, #fakenews creează hiperinflație și neîncredere 144
- Încrederea – avuția ascunsă a persoanelor și națiunilor deopotrivă 148
- Digitalizarea educației – un demers care are puțin de-a face cu pandemia 153
- Politică fără alegeri sau alegeri fără politică? 157
- Alegerile prezidențiale din 2020. This time is different? 161
- *This time was different*. Alegerile prezidențiale din SUA 165
- Paradoxul american 171
- Giganții tehnologici americani se vor detașa de America? 176
- Excesul de informație și penuria de atenție 181
- Algoritmii exploatează la maximum propriile noastre slăbiciuni 185
- Pot fi împlânziți giganții digitali? 190
- „Ca să fiu sincer cu voi, nu cred că aș fi ajuns aici fără social media” 194
- Falimentul informațional: o scurtă caracterizare a perioadei pe care o trăim 198

• Nevoia de „EU first”	202
• Gâlceava Facebook-ului cu lumea	207
• Mai poate fi amânată discuția despre alfabetizarea digitală a tinerei generații?	212
• Propaganda 2.0: „Un efort cinic de a asmuți taberele politice una împotriva celeilalte”	216
• Adevărații învingători ai alegerilor din 2020	220
• O putere fabuloasă, dar înspăimântătoare	224
• Puterea publică a unor entități private	228
• Lumea post-pandemică: o lume aflată sub semnul contestării ..	233
• Inteligența Artificială: regulation first?	236
• Trump nu mai e la putere, Facebook da!	240
• În căutarea suveranității pierdute	245
• Spre o alianță digitală transatlantică?	249
• Franța trece la măsuri instituționale privind combaterea dezinformării	252
• Fragmentarea politică - mega-tendința viitorului apropiat	257
• Democrație sau friendocrație	261
• Doar triburi ce pot fi dezbinat în funcție de necesitățile momentului	265
• Febra non-comunicării pe teme europene	268
• Unde nu există viziune, oamenii pier	271
• Dezinformarea dăunează grav sănătății	275
• Talibanii 2.0	279
• Concentrarea puterii: „câștigătorul ia tot”	284

- Acordul submarinelor sau acordul Inteligenței Artificiale? 287
- Leucoplast pe un picior deja amputat 291
- Dormi liniștit, algoritmul se înfurie pentru tine! 295
- În malaxorul ampligandei 301
- Pandemia și ascensiunea nestingherită a unei retorici periculoase 306
- Algoritmul este mesajul 311
- Dezordinea informațională - o criză care le exacerbează pe toate celelalte 316
- Revolta împotriva rațiunii 320
- „Fake news” nu înseamnă jurnalism 324
- Ura și prostia sunt eterne, noutatea este propagarea lor algoritmică 329
- Adevărul tehnic nu e totuna cu adevărul psihologic 334
- „Ne-pacea” informațională 339
- Democratizarea dezinformării și alterarea realității prin Inteligența Artificială 345

Noua ordine informațională

„Numai prin intermediul cuvântului tipărit pot fi redate în mod rațional adevărurile complicate.”

– Neil Postman

Pandemia a schimbat totul

Volumul de față reunește articole publicate în perioada 2019–2023, oferind, astfel, o fotografie, aflată la granița dintre editorial, jurnal și reflecție academică, a unei perioade unice în istorie, pandemia de Covid-19: prima pandemie a globalizării, a lumii interconectate prin comerț și tehnologie; prima pandemie a epocii digitale, a dominației platformelor digitale; și prima pandemie a „lumii G0”, termenul folosit de Ian Bremmer¹ cu referire la vidul de putere de la nivel global, la situația în care niciuna dintre puterile consacrate nu are fie voința, fie putința de a modela agenda globală și de a produce bunuri publice globale. Trei premiere care au condus, de altfel, la politizarea și geopolitizarea instantanee a unei crize medicale. Oricâte precedente istorice am căuta pentru ceea ce trăim din 2020 încoace, elementul de unicitate, dat de globalizare, de dominația platformelor digitale și de lumea G0, rămâne. Niall Ferguson², unul dintre autorii mei

¹ Bremmer, I. (2012). *Every Nation for Itself. Winners and Losers in a G-Zero World*. New York. Portfolio/ Penguin.

² Ferguson, N. (9 martie 2022). „The Fates of Ukraine and Putin Turn on 7 Forces of History”. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-03-09/niall-ferguson-ukraine-invasion-struggles-could-be-the-end-for-putin>

LBRIS

We know
books

preferați, pe care îl veți găsi de multe ori invocat în articolele reunite în acest volum, a spus-o mai bine decât oricine altcineva: „În 1918, am trecut de la război la molimă. Acum am trecut de la molimă la război.” Ne putem întreba, legitim, ce ne rezervă viitorul?

Există mai multe motive pentru care am simțit nevoia de a reuni într-un singur loc articolele răsfirate în mediul digital. În primul rând, oricât de mult aș îndrăgi acest mediu, trebuie să recunosc că el predispune la o anumită fragmentare, la o descentralizare excesivă, la pierdere a memoriei și a imagini de ansamblu. Chiar eu uitasem de câteva materiale ce depun mărturie despre încercările, chiar zbaterile mele de a pătrunde experiența pandemiei și a șocurilor care au urmat, considerând, uneori cu naivitate, că aceste zbateri ar putea fi și ale altora.

Reunirea în volum a articolelor reprezintă și o modalitate de a mă împăca oarecum cu experiența bulversantă a pandemiei, bulversantă din punctul de vedere al întreruperii bruște a unei vieți personale și profesionale normale, fără posibilitatea întoarcerii la perioada care a precedat-o. Fortând o supra-generalizare, cred că acest lucru este valabil pentru tot ceea ce a fost atins de pandemie, fie că vorbim de persoane, cupluri, familii, grupuri, societăți, continente, lumea în ansamblul său. „Televiziunea a schimbat totul”, spunea simplu Raymond Williams. „Pandemia a schimbat totul”, am putea spune, azi, cei mai mulți dintre noi.

Motivul final, care este și unul de substanță, are de-a face cu faptul că, oricât de răzlețe ar părea dacă ar fi consultate exclusiv în mediul online, articolele selectate spre publicare sunt unite de câteva preocupări majore, teme comune, și anume: **lecțiile (ne)învățate ale pandemiei, războiul interpretării și Pax Technica**. După cum veți vedea, am recurs la organizarea cronologică a materialelor, pentru a oferi și o imagine a felului în care s-a articulat și dezvoltat,

LBRIS

We know
books

în timp, reflecția mea pe marginea evenimentelor la zi; dar vă invit să citiți sau să recitiți articolele reunite în volum prin prisma acestor teme și preocupări dominante și, mai ales, interconectate.

Lecțiile (ne)învățate ale pandemiei

O temă dominantă este, evident, cea a pandemiei și a fenomenelor ce au însoțit-o umăr la umăr: infodemia, criza transnațională de leadership, criza legitimității și a reprezentării politice, criza de încredere, implozia centrului și a instituțiilor tradiționale, destructurarea sistemelor politice actuale. Enumăr câteva dintre aceste lecții (ne)învățate, într-o ordine care nu este neapărat cea a importanței.

În gestionarea unei crize care, aparent, ne-a lovit pe toți la fel, leadershipul politic și public, coeziunea socială, calitatea discursului public, a instituțiilor și a politicilor publice au făcut diferența. Toate aceste lucruri au transformat pandemia dintr-un mare egalizator într-un mare diferențiator, un accelerator de tendințe abia prefigurate. Cu nuanțele de rigoare, statele au ieșit din pandemie cam cum au intrat. Pandemia a relevat cu dramatism faptul că solidaritatea, încrederea în sine, în ceilalți, în instituții, capacitatea de acțiune comună sunt aliați de nădejde, în timp ce politizarea, polarizarea, personalizarea, incapacitatea de a înțelege curenții de profunzime ai experiențelor personale și sociale, tendințele politice, geopolitice, tehnologice ale perioadei reprezintă tot atâtea piedici, uneori chiar veritabili inamici. Din nou, doi autori care au scris o carte superbă despre șocurile postpandemice, Colin Kahl și Thomas Wright³, au spus-o mai bine decât toate articolele scrise de mine pe tema rezilienței și a răspunsului la pandemie: „statele fragile creează cetățeni fragili și invers”.

³ Kahl, C., Wright, T. (2021). *Aftershocks. Pandemic Politics and the End of the Old International Order*. New York. St Martin's Press.

O altă lecție, care se revarsă masiv în cea de-a doua mare preocupare dominantă a reflecțiilor mele, este centralitatea comunicării în situații de criză, de conflict, de război. Comunicarea nu vine DUPĂ acțiune (fie că vorbim despre decizii guvernamentale sau de acțiuni militare), ci este parte organică a deciziei și a acțiunii. Iar infrastructura pentru comunicarea publică, inclusiv infrastructura pentru combaterea dezinformării, nu se construiește într-o zi, sub presiunea unei crize majore deja declanșate, a unor tendințe deja instalate.

Războiul interpretării

A doua temă dominantă este cea a războiului din Ucraina, mai precis, tema uriașei bătălii pentru interpretare, pentru convingerea opiniei publice și, după cum vedem acum, la începutul anului 2024, pentru menținerea unei anumite favorabilități, a unei anumite dispoziții a opiniei publice.

Unele dintre reflecțiile pe marginea acestei bătălii pentru interpretare sunt izbitor de asemănătoare cu cele prilejuite de pandemie. Conversația publică este la fel de importantă precum linia frontului, infrastructura de comunicare este echivalentă infrastructurii fizice critice, reprezentând o țintă la fel de prețioasă precum țintele militare, logistica sau infrastructura fizică; iar victoria, mai mult sau mai puțin nevăzută, în planul opiniei publice marchează adevărata victorie.

Mai mult, la fel ca în pandemie, când vorbim despre comunicare publică, vorbim despre un maraton, nu despre un sprint; adică, ținând cont de limitele metaforelor sportive, vorbim de eforturi de lungă durată, ce trebuie planificate, bine dozate și eșalonate, pentru a evita oboseala, victoriile înșelătoare, focurile de artificii premature sau atitudinile de auto-suficiență.

Vorbeam și mai sus despre infrastructura de comunicare, respectiv de combatere a dezinformării și a atacurilor infor-

LBRIS

We know
books

maționale, infrastructură care nu poate fi edificată atunci când virusul deja face ravagii sau când încep să fie trase primele gloanțe. În plus, discursul liderilor este parte din această infrastructură complexă. Și din acest motiv, dar și din altele, este falsă tema care părea să hipnotizeze spațiul public românesc la începutul invaziei pe scară largă din februarie 2022, „care este Zelenski-ul nostru?”, respectiv „noi nu avem/ nu putem avea un Zelenski”. Întrebarea mai relevantă este, după părerea mea, dacă deținem o infrastructură de comunicare în interiorul căreia un lider sau întreaga clasă conducătoare a societății să poată performa în situații dificile.

Ceea ce relevă chiar cu mai multă acuitate invazia din Ucraina este că propaganda și dezinformarea caută să altereze conversația publică, să își camufleze propriile interpretări distorsionate printre preocupările legitime ale cetățenilor, să realizeze un amestec în care diferența dintre fapte și pseudo-fapte să devină din ce în ce mai neclară și, mai ales, să nu mai conteze. În plus, așa cum am putut observa și în pandemie, și în timpul războiului din Ucraina, în momentul în care preocupările publice legitime nu se bucură de atenția cuvenită, răspunsurile pot deveni din ce în ce mai rebele, mai exotice și mai desprinse de realitate.

În sfârșit, atunci când vorbim despre dezinformare, haos informațional, confuzie informațională sau cognitivă, există riscul unei focalizări excesive pe acțiunile ostile ale unor actori statali sau non-statali, și când este cazul, și când nu este cazul. O astfel de focalizare le conferă respectivilor actori un tip de pseudo-prestigiu inspirat de cele mai multe ori de teamă; dar, mai important, o anumită insistență unilaterală pe ideea interferenței externe în conversațiile publice ale spațiului occidental deviază atenția de la studierea unor fenomene mai ample, care se intersectează cu a treia temă mare, anume raportul dintre puterea politică și puterea tehnologică, respectiv turbulențele antrenate de schimbarea tehnologiilor

dominante de comunicare într-o societate. Aș aminti aici o frază aparținând lui Marcus Hicken, care mi-a rămas adânc întipărită în memorie: „Nu ar trebui să ne bazăm pe infrastructuri pe care nu le putem controla și pe care nu le putem apăra.” Probabil Marcus Hicken avea în vedere infrastructurile clasice; dar, așa cum am argumentat în repetate rânduri, mai ales în contextul acțiunilor hibride, al războiului informațional declarat, actualele infrastructuri de informare și comunicare, așa cum sunt ele, hiperconectate, digitalizate, tehnologizate, platformizate, algoritmizate, ar trebui sau ar putea fi asimilate infrastructurilor critice. Le putem controla? Nu ne dorim. Le putem apăra? Posibil să nu putem. Și atunci cum ne putem baza pe ele atunci când vine vorba să ne apărăm din punct de vedere informațional, cognitiv, al opiniei, interpretărilor și sentimentelor publice?

Pax Technica⁴

A treia temă unificatoare este, așa cum am anunțat, cea a raportului dintre tehnologiile dominante și spațiul public, dintre tehnologie și democrație, dintre puterea politică și puterea tehnologică.

Perioada pe care o trăim se află în căutarea unui nume. De pildă, există autori care argumentează că *Pax Americana* s-ar apropia de sfârșit, alții care estimează că ne putem aștepta la *Pax Sinica*, la un secol asiatic. Nu mă pot pronunța, dar înclin să cred că, cel puțin deocamdată, suntem, de fapt, în plină *Pax Technica*, o perioadă caracterizată de controlul privat exercitat, prin intermediul noilor tehnologii de comunicare, asupra spațiilor publice; o perioadă de ascensiune fulminantă a noilor împărați, a teho-împăraților, a acelor actori la care Timothy Garton Ash se referă cu termenul de „super-puteri private”.

⁴ Howard, N., p. (2015). *Pax Technica. How the Internet of Things May Set Us Free or Lock Us Up*. New Haven & London, Yale University Press.

LBRIS

We know
books

Există multe schimbări spectaculoase asociate perioadei actuale: apariția tehnologiilor exponențiale (Azeem Azhar⁵), de-occidentalizarea spațiului public global, puterea neîngrădită a tehnologiei, supra-abundența informațională. Ele au fost create, relevate sau accelerate de pandemie, dar toate au o rădăcină comună: modul în care informația (pentru cei mai riguroși, conținutul) este produsă, pusă în circulație, diseminată, receptată și interpretată. Schimbările spectaculoase despre care vorbesc și în această introducere și în multe dintre articolele din acest volum reflectă o schimbare profundă a tehnologiilor dominante de comunicare; o schimbare declanșată de acapararea spațiului public de către platformele digitale, culminând cu apariția modelelor generative de Inteligență Artificială de tip ChatGPT.

Mi se pare un privilegiu să redescopăr teza mai veche a lui Harold Innis, preluată și dezvoltată de către Marshall McLuhan și Neil Postman privind rolul tehnologiilor dominante de comunicare în reconfigurarea relațiilor de putere, inclusiv în spargerea vechilor monopoluri de cunoaștere și apariția unora noi. Este și un privilegiu încă și mai mare să trăiesc, la primă mână, o astfel de transformare a tehnologiilor dominante de comunicare, oricâte inconveniente ar antrena o astfel de transformare.

De ce ne-pacea informațională?

Așadar, revin la ideea că transformarea modului în care informația este produsă, pusă în circulație, diseminată, amplificată, receptată, interpretată reprezintă, în opinia mea, transformarea care explică probabil cel mai fidel turbulențele de natură socială, identitară, politică și geopolitică ale perioadei contemporane. De aici și metafora din titlu, „Ne-pacea

⁵ Azhar, A. (2021). *The Exponential Age: How Accelerating Technology is Transforming Business, Politics and Society*. New York, Diverson Books.

informațională”, inspirată de titlul cărții lui Mark Leonard, *The Age of Unpeace. How Connectivity Causes Conflict*⁶. După cum putem intui chiar din titlu, teza lui Mark Leonard este că, în mod paradoxal poate și contrar exuberanței de început asociate Internetului, hiperconectivitatea sistemului global este factorul perturbator, chiar destabilizator al perioadei, iar viitoarele conflicte vor fi conflicte ale hiperconectivității. Potrivit lui Leonard, nivelul de integrare și de conectivitate al lumii contemporane a creat un formidabil arsenal de arme neconvenționale și, mai ales, motivația structurală de a le folosi în confruntări perpetue. Iar dintre aceste arme neconvenționale, cele mai spectaculoase sunt chiar legăturile dintre oameni și dintre țări. „Conectivitatea și tehnologiile digitale bazate pe Internet nu sunt doar niște săbii cu două tăișuri, ale căror efecte bune sau rele ar deriva «din felul în care le folosești»; ele sunt în mod inerent destabilizatoare pentru ordinea mondială actuală, dând naștere unor «conflicte derivate din conectivitate», care sunt mai greu de recunoscut, de descris și mai ales de gestionat: «Trebuie să ne obișnuim cu o lume instabilă, predispusă la criză, a concurenței perpetue și a atacurilor nesfârșite între puterile aflate în competiție. Bine ați venit în era ne-păcii.»”

Atenție, cartea apăruse la sfârșitul anului 2021, cu doar câteva luni înainte de declanșarea invaziei pe scară largă împotriva Ucrainei!

Am preluat și am adâncit această metaforă, aducând-o în planul comunicării, dezinformării, propagandei și războiului informațional, plan în care mi se pare chiar mai expresivă decât în altele.

Sunt câteva idei pe care doresc să le transmit crosfertilizând metafora lui Mark Leonard cu propriile reflecții privind fenomenele conexe expuse mai sus (ascensiunea tehnologică și

⁶ Leonard, M. (2021). *The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict*. New York. Batnam Press.

LBRIS

We know
books

păraților, de-occidentalizarea spațiului public global și a conversației globale, spargerea monopolurilor de cunoaștere și de putere ca urmare a schimbării tehnologiilor dominante de comunicare).

În primul rând, metafora ne-păcii informaționale nu își propune să sugereze ideea unei confruntări perpetue în spațiul informațional între diverse sisteme politice; tocmai aceasta este paradigma în care acționează unii actori statali ostili Occidentului, cea a unui presupus asediu continuu pe care respectivul „Occident colectiv” l-ar întreține, cu scopul, din nou mai mult pretins, al distrugerii, al eliminării. Nu! Metafora ne-păcii informaționale sugerează ideea de tranziție tehnologică, politică și geopolitică, tranziție alimentată, așa cum am afirmat, de schimbările în ceea ce privește tehnologiile dominante de comunicare. Dacă metafora ne-păcii vi se pare prea ... războinică, vă puteți gândi la termeni posibili mai neutri, precum noua ordine informațională, sau confruntarea globală dintre ordine și dezordine (Fareed Zakaria), inclusiv în plan tehnologic, informațional, comunicațional. Indiferent de o exprimare sau alta, rămân valabile ideile de instabilitate, insecuritate, indisciplină geopolitică, chiar haos, manifestări asociate unei perioade de tranziție de proporții istorice. O perioadă de tranziție marcată de asertivitatea unor veritabili competitori geopolitici mai cu seamă în domeniul comunicațional.

O altă idee, de data aceasta mai puțin abstractă, care decurge din metafora ne-păcii informaționale este că dezinformarea, atacurile informaționale, campaniile de influență ostile nu sunt ceva ce se „termină” prea curând, cel puțin potrivit înțelegerii mele. Dezinformarea urmează informarea, respectiv informația, interesul, ciocnirea de interese; nu este ceva care se termină, de care vom scăpa dacă vom avea „puțină răbdare”. Aceasta pare să fi fost uneori gândirea unor decidenți în pandemie, posibil și în contextul invaziei

din Ucraina: să nu facem nimic, să așteptăm să treacă, trece pandemia, scăpăm și de dezinformare și, mai ales, scăpăm și de efortul – nu tocmai ușor – de a găsi răspunsuri sistemice, instituționale și durabile. Dezinformarea și acțiunile hibride nu sunt reprize ale unui meci de fotbal, cu fluier de început și fluier de sfârșit, un meci în care am fi bucuroși că măcar nu am primit prea multe goluri.

În actualele condiții ale ecosistemului informațional hiper-tehnologizat, hiperconectat și globalizat, este posibil ca opusul războiului informațional să nu fie pacea informațională; este posibil ca aceste categorii, război și pace, să nu mai reflecte neapărat o realitate binară, ci mai degrabă un continuum, un interval care găzduiește o multitudine de forme de manifestare. După cum afirma chiar M. Leonard, dacă ar fi contemporanul nostru, Tolstoi nu ar mai putea scrie o capodoperă precum *Război și pace*. În fapt, nimeni nu ar putea, deoarece distincția dintre război și pace pur și simplu s-a prăbușit.

În sfârșit, ultima nuanță pe care metafora ne-păcii încearcă să o introducă în conversația publică este că multitudinea de forme de manifestare la care tocmai m-am referit – războiul rece tehnologic, conflictele armate deschise, atacurile informaționale, campaniile de influență ostile, ascensiunea extremismului și a radicalizării, răstălmăcirea, aproape în timp real, a unor evenimente lipsite de ambiguitate, fie de natură medicală (pandemia), fie geopolitică (atacurile teroriste din 7 octombrie 2023), reprezintă nu atât o ciocnire între „Vest” și „Est”, între „democrație” și „autocrație”, între „liberalism” și „illiberalism”. Posibil ca toate aceste ciocniri să fie, și ele, reale. Dar, în opinia mea, ciocnirea semnificativă este între ordine și dezordine, între pace și ne-pace. Lucrurile devin și mai interesante, chiar dramatice, atunci când constatăm că respectivele ciocniri au loc pe același teritoriu, în interiorul aceleiași societăți. Ciocnirea nu este, așadar, între civilizații, nu are loc neapărat la graniță, ci între diferite temporalități,